

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON
MERKEZİNE DEVAM EDEN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN
AİLELERİNİN BEKLENTİSİ
EXPECTATIONS OF THE FAMILIES OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS
GOING TO A SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION CENTER DURING
THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS**

Cahit NURİ¹
Necmiye ERDEN²

Öz

Bu çalışmada özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların ailelerinin Covid-19 pandemi sürecinde kurumlardan beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Sakarya ili içerisinde bulunan Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezinde öğrenim gören çocukların aileleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise özel eğitim rehabilitasyon merkezinde öğrenim gören 20 çocuğun ailesi oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcılarına amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu veya zincir örnekleme ile ulaşılmıştır. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla oluşturulan form iki bölümden oluşmaktadır. Hazırlanan formda ilk bölümde aileye yönelik bilgileri içeren 10 soru, ikinci bölümde ise ailelerin beklentilerini tespit etmeyi hedefleyen 10 soru olmak üzere toplamda 20 soru yer almaktadır. Veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarında göre Covid-19 pandemi sürecinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde devam eden özel gereksinimli çocukların ailelerinin kurumlardan beklentisine yer verilmiştir. Buna göre ailelerin, uzaktan eğitim sürecinde kurumlar tarafından yeterli düzeyde bilgilendirildiği, yapılan bilgilerden genelde memnun olduğu görülmektedir. Her ne kadar kurumlarda bazı eksikler olsa da uzaktan eğitimin öğrencilere çeşitli faydaları olduğu, pandemi sürecinde kurumun temizliğine yeterince önem verildiği belirlenmiştir. Ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından eğitimin sürdürülmesi, psikososyal müdahale ve iş birliği beklentilerinin olduğu anlaşılırken öğretmen-aile ilişkisinde bilgilendirmenin önemli görüldüğü, kaynak kitaplar-ödevlendirme konusunda öğretmenlerden bilgi beklentisi olduğu anlaşılmaktadır. Kurumlar tarafından uygulanan eğitim programlarının olumlu yanlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Son olarak ise eğitimin daha verimli geçmesi için ailelerin kurumlardan iletişim halinde olunması, ders saatlerinin artırılması, rehberlik çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğine yönelik önerileri olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ileride yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Aile, Özel Eğitim, Rehabilitasyon Merkezi.

Abstract

In the present study, it was aimed to determine the opinions of the families of the children with special needs attending the special education and rehabilitation center about their expectations from the institutions during the Covid-19 pandemic process. The study is a case study which is a sample of qualitative research design. The universe of the study constitutes of the families of the children

¹Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, cnuri@ciu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0805-1972. ²Özel Dalsu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Sakarya, necmiyerden@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2845-5854

studying in the Special Education Rehabilitation Center in Sakarya. Also, the sample of the study consists of the families of 20 children who study in the Special Education Rehabilitation Center in Sakarya. The participants of the study were reached by snowball or chain sampling, which is one of the purposeful sampling methods. The form, which was generated to collect data in this study, consists of two parts. Totally there are 20 questions in the study, 10 of them contain information about the family in the first part and 10 of them aim to determine the expectations of the families in the second part. The obtained data were analyzed by the descriptive analysis method. The results of the research reveal the expectations of the families of the children with special needs who continue in the Special Education and Rehabilitation Center from the institutions during the Covid-19 pandemic process. In this regard, it is observed that the families are informed sufficiently by the institutions during the distance education process and they are usually satisfied with the provided information. Even though there appear some deficiencies in the institutions, it was detected that distance education has various benefits for students and adequate attention is paid to cleaning of the institution during the pandemic process. While it is explicit that the families have expectations for continuing education, psychosocial intervention, and cooperation by special education and rehabilitation centers, it is also uncovered that receiving feedback is of importance in the teacher-family relationship, and there is an expectation of being informed by teachers about resource books-assignment related issues. Furthermore, it is observed that training programs implemented by the institutions have more positive sides. Last but not least, in order for the education to be more efficient, it was suggested that the families should be in contact with the institutions, the lesson hours should be increased, and guidance should be focused on more. The study concludes with recommendations for further research based on the findings of the present study.

Keywords: Covid-19, Family, Special Education, Rehabilitation Center.

Giriş

Covid-19 süresince birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de eğitim alanında ani değişiklikler olmuştur. Ülkemizde ilk vaka 11 Mart 2020'de açıklanmıştır. İlk vakanın açıklanmasıyla birlikte birçok alanda ciddi önlemler alınmıştır. Sosyal, ekonomik, idari, hukuki, siyasal, kültürel ve dini alanlarda önemli etkisi olan Covid-19, radikal kararların alınmasına neden olmuştur. Restoranlar, oteller, alışveriş merkezleri, kuaförler, kurslar, eğlence mekanları gibi sosyal mesafe kuralının ihlal edileceği mekanlar kapatılırken piknik, parti gibi grup etkinlikleri yasaklanmıştır (Budak ve Korkmaz, 2020; Tufan ve Karaaslan, 2020). Her ülke kendi politikasını oluşturarak, eğitimin kesintiye uğramaması için çeşitli önlemler almış ya da değişikliğe gitmiştir (Balci, 2020). Ülkemizde salgının ilerlemesiyle birlikte yüz yüze eğitime ara verilerek, uzaktan eğitime geçilmiştir (Kahraman, 2020).

Uzaktan eğitime ani geçişin olması öğretmen, öğrenci ve aileleri önemli ölçüde etkilemiştir. İlk olarak uzaktan eğitimle birlikte gelen dijital dönüşüme uyum sağlanmak zorunda kalmıştır. Daha sonra ise öğrencilerin aynı teknolojik imkanlara sahip olmaması, öğrenciler arasında çeşitli farklılıkların oluşumuna yol açmıştır (Livari, Sharma ve Venta-Olkkonen, 2020). Çocuklar arasındaki bilgi ve beceri farklılıkları kapatma noktasında ailelere büyük görev ve sorumluluklar düşmüştür. Ebeveynler Covid-19 pandemisi süresince öğretici rolüne bürünmüş ve çocuklarının uzaktan eğitimlerini verimli geçirebilmeleri için öğretmenlere yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu durum ebeveynlerin, çocuklarını destekleme de

zorluk yaşamalarına yol açmıştır (Bozkurt, 2020). Lee (2020) pandemi döneminde özel gereksinimli çocukların katıldığı uzaktan eğitimlerin risk altında olduğunu belirtmiştir. Özel gereksinimli çocuklar, sağlıklı gelişim gösteren çocuklara kıyasla uzaktan eğitimden faydalanma, yeterli bilgi ve beceri kazanma, bilgi ve becerileri geliştirme noktasında daha fazla zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Özel gereksinimli çocukların uzun süre ekrana odaklanmak zorunda kalması, derslere katılmada yaşadıkları motivasyon eksikliği, yüz yüze etkileşimin olmaması ve fiziksel temasın olmaması öğrenmelerini zorlaştırmıştır (European Training Foundation, 2020). Özel gereksinimli çocukların uzaktan eğitimde ekrana uzun süre odaklanamaması, kazanılan becerilerin gerilemesine ve derslere karşı isteksizliğe yol açmıştır (Burgess ve Sievertsen, 2020; Karip, 2020).

Ebeveynler, özel gereksinimli çocuklarını yeterli düzeyde desteklemekte zorluk yaşamıştır. Ebeveynlerin çocuklarına ayırdığı zamanın, sahip olduğu bilgi seviyesi, teknolojiyi kullanma becerileri ve problem davranışlarla başa çıkma becerilerindeki farklılıklar ailelerin farklı alanlarda zorluk yaşamasına neden olmuştur (Saavedra, 2020). Karabulut (2020) ailelerin, özel gereksinimli bireylerin uzaktan eğitim sürecinde çok verim alamadıkları ve yüz yüze eğitime bir an önce geçilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Covid-19 salgınından korunabilmek için önerilen hijyen ve sosyal mesafe gibi tedbirler, özel gereksinimli bireylerin daha fazla zorluk yaşamasına neden oluşturmuştur (WHO, 2020).

Fiziksel yetersizliğinden dolayı kişisel ve çevresel temizliği yerine getirmede zorluk yaşanabildiği gibi sürekli bakım ihtiyacı olanlar, sosyal mesafe kuralını bozmak zorunda kalmışlardır (International Disability Alliance, 2020). Pandemi süresince özel gereksinimli bireylere ekstra destek hizmetlerinin sunulmaması olumsuz bir durum oluşturmuştur. Bu nedenle ebeveynlerin, Covid-19 pandemisi sürecinde çocuklarının devam ettiği okul ve kurumlardan beklentileri oluşmuştur. Ebeveynlerin beklentilerinin belirlenmesi, özel gereksinimli çocuklarına daha etkili ve verimli hizmet oluşturulması açısından önem teşkil etmektedir. Ebeveynler içinde özellikle annelerin rolü daha yüksektir. Anneler, çocuklarının yetiştirilmesi ve eğitilmesi ile ilgili konularda daha yakından ilgilenmektedir (Lord ve McGee, 2001). Dolayısıyla bu ailelerin beklentilerinin bilinmesi ile önerilerinin dikkate alınması, özel gereksinimli olan çocuklara eğitim hizmeti veren kurumların aileler tarafından desteklenmesine yol açabilir. Diğer yandan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarının devam ettiği eğitim kurumlarına ilişkin beklentilerinin belirlenip karşılanması, onların gereksinimlerinin de karşılanmasına katkı sağlamaktadır.

Yapılan bu araştırmayla birlikte ebeveynlerin Covid-19 pandemi sürecinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Beklentilerin

tespit edildikten sonra pandemi sürecinde yaşanan zorluklar ve alınan desteğin yeterliliği değerlendirilerek, gerekli önlemlerin alınması amaçlanmıştır. Ebeveynlerin Covid-19 pandemi sürecinde kurumlardan beklentilerine ilişkin herhangi bir çalışmanın olmaması, yapılan bu araştırmanın ileride yapılacak olan araştırmalar için bir kaynak olması açısından oldukça önemli görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların ailelerinin Covid-19 pandemi sürecinde kurumlardan beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurum tarafından uzaktan eğitime ilişkin bilgilendirme biçimleri nasıldır?

2. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun uzaktan eğitime sağladığı desteklerin yeterliliğine ilişkin görüşleri nedir?

3. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun eksiklerine ilişkin görüşleri nedir?

4. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurum tarafından eğitim almak istedikleri bilgilere ilişkin görüşleri nelerdir?

5. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumdan temizlik ve hijyen koşullarına ilişkin beklentileri nelerdir?

6. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde çocuklarının öğretmenlerinden beklentileri nelerdir?

7. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde öğretmenlerin ebeveynlerle iletişimlerine yönelik beklentileri nelerdir?

8. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun servis görevlilerinin temizlik ve hijyen koşulları sağlamaları konusundaki beklentileri nelerdir?

9. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde uygulanan eğitim programlarının etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir?

10. Ebeveynlere göre pandemi sürecinde çocuklarının eğitiminin daha verimli geçmesine yönelik önerilerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların ailelerinin Covid-19 pandemi sürecinde kurumlardan beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgu bilim) desen kullanılmıştır. Fenomenoloji birkaç kişinin bir olgu veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerin ortak anlamını tanımlayan bir araştırma modelidir (Fetters, Curry, ve

Creswell, 2013). Yani yaşanmış deneyimleri değerlendirmeye odaklanmaktadır. Dolayısıyla olgu bilim, kişinin deneyimlerini yorumlamak için bireylerden ödünç alan bir araştırma yöntemidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 302). Nitel araştırmalarda “gözlem, görüşme ve doküman analizi” gibi veri toplama yöntemleri kullanılabilir. Olaylar doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül yaklaşımla ortaya konulabilmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Nitel araştırmalar üzerinde çalışılan konunun çok yönlü analiz edilmesine ve çeşitli bulguların sunulmasına fırsat tanımaktadır. Ayrıca araştırmacıyla katılımcıların sayılara ve yapay ilişkinin ötesinde günlük deneyim ve dilin paylaşılmasını sağlamaktadır. Bu durum nitel araştırmaların güçlü bir özelliğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Sakarya ili içerisinde bulunan Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezinde öğrenim gören çocukların aileleri oluşturmuştur. Özel eğitim rehabilitasyon merkezinde öğrenim gören 20 özel gereksinimli çocuğun ailesi oluşturmuştur. Araştırmanın katılımcılarına amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme ile ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme konu ile ilgili zengin bilgi kaynağı olabilecek birey ve durumların belirlenmesinde etkili olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.122). Araştırmada ulaşılan kişilerin önerilerinden yola çıkılarak diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Tablo 1’de özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin demografik özelliklerine ilişkin veriler ve yorumları verilmiştir.

Tablo 1. Özel Gereksinimli Çocukların Ailelerine Yönelik Demografik Bilgileri

Kod	Meslek	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu
V1	Ev Hanımı	Kadın	31	Boşanmış	Üniversite
V2	Ev Hanımı	Kadın	36	Evli	Lise
V3	Öğretmen	Kadın	28	Evli	Üniversite
V4	Öğretmen	Kadın	29	Evli	Üniversite
V5	İmam	Erkek	44	Evli	Üniversite
V6	Teknisyen	Erkek	37	Evli	Üniversite
V7	İşçi	Erkek	51	Evli	Lise
V8	Şoför	Erkek	43	Evli	Lise
V9	Polis	Erkek	39	Evli	Üniversite
V10	Ev Hanımı	Kadın	29	Evli	Lise
V11	Öğretmen	Kadın	38	Evli	Üniversite
V12	Güvenlik	Erkek	36	Evli	Lise
V13	Ev Hanımı	Kadın	42	Boşanmış	Lise
V14	Ev Hanımı	Kadın	45	Boşanmış	İlkokul
V15	Çiftçi	Erkek	48	Evli	Ortaokul
V16	Ev Hanımı	Kadın	24	Evli	Üniversite
V17	Memur	Erkek	40	Evli	Yüksek Lisans
V18	Esnaf	Erkek	42	Evli	Üniversite
V19	Ev Hanımı	Kadın	40	Evli	Lise

V20	Jandarma	Erkek	48	Evli	Üniversite
-----	----------	-------	----	------	------------

Tablo 1’de özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik demografik bilgilere yer verilmiştir. Araştırmaya 20 özel gereksinimli çocuğun ailesi katılmıştır. Katılımcıların yaşları 24-51 arasında değişirken, 3 boşanmış veli vardır. Eğitim durumu incelmesinde bir veli ilkökul, 1 veli ortaokul mezunudur, diğer veliler ise lise, üniversite ve yüksek lisans mezunudur. Tablo 2 de ailelerin özel gereksinimli çocuklarının demografik özelliklerine ilişkin veriler ve yorumları verilmiştir.

Tablo 2. Ailelerin Özel Gereksinimli Çocuklarına Yönelik Demografik Bilgileri

Kod	Çocuk Sayısı	Çocuk Bakımında Eş Yardımı	Çocuğun Engel Türü	Çocuğun Cinsiyeti
V1	1	Hayır. Ayrı Evlerde yaşıyoruz	Atipik Otizm	Erkek
V2	2	Evet	Hafif Zihinsel Yetersizlik	Kız
V3	1	Evet	Otizm	Kız
V4	2	Evet	Otizm	Erkek
V5	1	Evet	Hafif Zihinsel Yetersizlik	Erkek
V6	2	Hayır. Zamanım Yok	Dil ve Konuşma Güçlüğü	Erkek
V7	1	Hayır. Zamanım Yok	Otizm	Kız
V8	2	Hayır. Zamanım Yok	Öğrenme Güçlüğü	Erkek
V9	1	Evet	Öğrenme Güçlüğü	Kız
V10	2	Evet	Öğrenme Güçlüğü	Erkek
V11	1	Evet	Otizm	Kız
V12	2	Hayır. Zamanı yok	Dil ve Konuşma Güçlüğü	Kız
V13	2	Hayır. Boşanmış	Zihinsel Engel	Erkek
V14	2	Hayır. Boşanmış	Öğrenme Güçlüğü	Erkek
V15	3	Evet	Zihinsel Yetersizlik	Kız
V16	1	Evet	Otizm Spektrum Bozukluğu	Erkek
V17	2	Evet	Zihinsel ve Fiziksel Yet.	Erkek
V18	2	Evet	Otizm	Erkek
V19	3	Evet	Zihinsel Yetersizlik	Erkek
V20	2	Evet	Dil ve Konuşma Güçlüğü	Erkek

Tablo 2’de ailelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik demografik bilgilere yer verilmiştir. Özel gereksinimli çocukların demografik bilgileri incelendiğinde çocuk sayılarının 1-3 arasında değiştiği görülmektedir. Çocuklarının bakımında eşlerinin yardım etme durumlarında ise 7 kişinin eşi yardımda bulunmamaktadır. Bu soru annelere sorulmak için tasarlanmış olsa da araştırmaya katılan babalar kendilerinin yardımda bulunup bulunmadığını cevaplamışlardır. Çocukların engel türlerine göre incelemesinde 7 çocuğun otizm tanısı varken, 5 çocuğun zihinsel yetersizliği, 3 çocuğun dil ve konuşma güçlüğü, 4 çocuğun

öğrenme güçlüğü, 1 çocuğun ise hem zihinsel hem de fiziksel yetersizliği bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocukların 13'ü erkek, 7'si kızdır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla oluşturulan form iki bölümden oluşmaktadır. Hazırlanan formda ilk bölümde aileye yönelik bilgileri içeren 10 soru, ikinci bölümde ise ailelerin beklentilerini tespit etmeyi hedefleyen 10 soru olmak üzere toplamda 20 soru yer almaktadır.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu ailelerin yaşı, mesleği, medeni durumu, eğitim durumu, aylık gelir, çocuk sayısı, çocuk sayısı gibi demografik özellikler hakkında bilgi almayı hedeflemektedir.

Görüşme Formu

Öncelikli olarak gerekli alanyazın taraması yapılmıştır. Soruların hazırlanması aşamasında YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Ulakbilim üzerinden, “özel eğitim”, “rehabilitasyon”, “ailelerin beklentisi”, “covid-19 pandemisi”, “rehabilitasyon merkezine devam eden”, gibi anahtar kelimeler kullanılarak araştırmaya benzer çalışmalar incelenmiştir. Konu hakkında araştırmalar yapılırken bir yandan da uzman görüşü alınarak sorular hazırlamaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan araştırmalar ve alınan uzman destekleriyle konuya ilişkin soru taslağı ortaya koyulmuştur.

Bu yönde hazırlanan soru taslağı problem durumu ve arkasından alınacak görüşler düşünülerek belli bir sıraya konulmuştur. Hazırlanan görüş formu ilk olarak danışmanın görüşüne sunulmuştur. Yapılan düzenlemelerin ardından kapsam ve yapı geçerliliğini sağlamak, amaca hizmet edip etmediğini belirlemek ve yazım kurallarında herhangi bir hata olup olmadığını anlamak için özel eğitim alanından 3, dil ve anlatım alanından 1 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan alınan dönütler ışığında görüşme formunun yazım yanlışları düzeltilmiş, soruların içeriğinde düzenlemeler yapılmış ve deneme amaçlı 5 özel eğitim öğretmene uygulanmıştır. Pilot uygulamada 5 özel eğitim öğretmeninden alınan ses kayıtları sonrasında görüşme formunun amacı yansıttığı, danışman ve araştırmacı tarafından belirlenmiş ve görüşme sorularının son hali verilmiştir.

İki bölümden oluşan ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Görüşme Formu'nda ilk bölüm, araştırmanın amacı, izlenilecek yol, etik kurallar ile ilgili bilgilendirme ve onay

almaya yönelik açıklamalar yer almaktadır. İkinci bölümde ise velilerle yapılan görüşme soruları vardır.

Verilerin Dökümü

Katılımcılarla yapılan görüşmelerdeki ses kayıtları Toshiba marka taşınabilir diske aktarılırken, Google Drive aracılığıyla yedeklenmiştir. Katılımcıların her biri için demografik formu, görüşme formu ve gönüllü onam formu dosyalarda muhafaza edilmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerdeki ses kayıtları araştırmacı tarafından görüşme indeksi kullanılarak dökümleri gerçekleştirilmiştir. Döküm işlemi gerçekleşinceye kadar ses kayıtları dinlenmiş ve bu durum her görüşme için iki kez tekrarlanmıştır. Görüşme indeksinde sol sütun betimsel indekse ayrılmışken, sağ sütun ise yansıtma verilerine ayrılmıştır. Araştırmacının gözlemlerinde aldığı notlar yansıtma verisi olarak kullanılmıştır.

Veri analizince kullanmak için veri analizi kayıt formu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu formda katılımcıların verdikleri cevaplar tek bir analiz formunda birleştirilmiştir. Böylelikle bütün sorular için katılımcıların verdiği cevaplar analiz için bir araya getirilmiştir.

Verilerin Analiz Edilmesi

Katılımcılardan toplanan veriler nitel veri analiziyle dışa aktarılmaktadır. Nitel veri analizinde yapılan gözlemler ile katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar birleştirilmekte ve yorumlanmaktadır (Merriam, 2018). Yapılan bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanan veriler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Betimsel analiz yönteminde bulgular düzenlenerek ve yorumlanarak okuyucuya sunulur. Betimsel analizde çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması aşamaları vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada belirtilen aşamalara uygun biçimde analizler gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında, katılımcıları rahatlatmak yapılması gereken ilk işlemdir. Bu kapsamda başlangıç sorusu ile başlamak önerilmektedir (Karataş, 2015). Yapılan bu araştırmada katılımcılara meslek ve yaş gibi demografik sorularla başlayarak katılımcının daha iyi tanınması ve ileriki sorulara daha rahat cevap vermesi sağlanmıştır.

Alt Temaların Oluşturulması

Toplanan verilerden genel anlam çıkarabilmek için çeşitli notlar alınmaktadır. Bu aşama alt tema bölümü içerisinde değerlendirilmektedir. Daha sonra veriler parça parça okunarak, terim ya da alt temalar belirlenmektedir. Belirlenen terimler ya da alt temalar

araştırmanın bulgular kısmında yer alan temalar ve açıklamalar için temel oluşturmaktadır (Karataş, 2015). Veri analiz kayıt formunun araştırmacı tarafından okunması sağlanmış, bazı bölümlerin altı çizilerek çeşitli notlar alınmıştır. İlerleyen aşamalarda katılımcıların verdiği yanıtlar derinlemesine okunarak alt temalar oluşturulmuştur. Katılımcılara sorulan ilk sorudan itibaren alt temalar oluşturulmaya başlanmıştır.

Temaların Oluşturulması

Nitel verilerin analizindeki temalar, araştırmanın temel sonuçlarını açıklamaktadır (Karataş, 2015). Yapılan bu araştırmada danışman ve araştırmacı birbirlerinden bağımsız biçimde alt tema listesi üzerinde çalışmış ve bağlantılı alt temalar gruplandırılmıştır. Aynı grupta yer alan alt temalar içinde temalar oluşturulmuştur. Alt temalar ve temaların oluşturulmasıyla danışman ile araştırmacı bir araya gelerek alt temalar ve temalar üzerinde çalışarak, uzlaşma sağlanmıştır. Örneğin “Covid-19 pandemi sürecinde çocuğunuzun devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin uzaktan eğitime sağladığı destekler” kapsamındaki destek alanları temasında oluşturulan “gelişim desteği” danışmanın önerisiyle “akademik destek” alt temasının kullanılmasına karar verilmiştir. Bu çalışma tüm veri seti için tekrarlanmış ve sonuç olarak araştırmanın alt tema anahtarı oluşturulmuştur.

Değerlendiriciler Arası Güvenirliğin Belirlenmesi

Yapılan araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması için güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmada yansıt atamayla seçilen dört görüşmenin dokümanları ve alt tema anahtarları, özel eğitim alanında yüksek lisans yapmış ve nitel araştırma yöntemleri dersini almış bir uzmana gönderilmiştir. Araştırmacı ve uzman bağımsız olarak alt tema anahtarı ve temalar üzerinde ayrı ayrı çalışmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı ve uzman bir araya gelerek benzer satırlar ve alt tema numaraları karşılaştırılmıştır. Aynı satır ve alt tema numaraları yazılması durumu “görüş birliği” ile ifade edilirken, farklı alt tema ve satırların olması durumu ise “görüş ayrılığı” ile ifade edilmiştir. Görüş birliğine varılan durumlar tablonun görüş birliği kısmına yazılırken, görüş ayrılı olan durumlar ise tablonun görüş ayrılığı kısmına yazılmıştır. Bu her cevap için ayrı ayrı tekrar edilirken, aşağıda yer alan formülle birlikte güvenilirlik yüzdeleri tespit edilmiştir.

Görüş birliği / (Görüş birliği+Görüş ayrılığı) *100 formülü kullanılmıştır (Cooper, Heron ve Heward, 1987). Değerlendiriciler arası güvenilirlik verileri ile ilgili hesaplamalara Tablo 4’te her bir soru için elde edilen güvenilirlik yüzdelerine yer verilmiştir.

Tablo 3. Hesaplamalara Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Verisi Hesaplama Tablosu

Sorular	Güvenirlik Yüzdeleri (%)
Soru 1	100
Soru 2	100
Soru 3	95
Soru 4	93
Soru 5	100
Soru 6	100
Soru 7	92
Soru 8	92
Soru 9	95
Soru 10	95

Tablo 3'te görüldüğü gibi değerlendiriciler arası güvenirlik verileri %100 ile %92 arasında değişirken, değerlendiriciler arası güvenirlik verisi ortalaması %96,8 olarak belirlenmiştir.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacı zihin engelliler eğitimi anabilim dalında yüksek lisans yapmakta, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde yönetici olarak çalışmaktadır. Araştırmacı pandemi nedeniyle 6 görüşmeyi ev ziyaretiyle gerçekleştirirken, yapılan 14 görüşme ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirilmiştir. Ev ziyaretiye katılmadan önce, ailelerle görüşülmüş izin alınmış, görüşmelerde maske, mesafe ve hijyen konularında önem gösterilmiştir. Yüz yüze kurumda yapılan görüşmelerde de maske, mesafe ve hijyen kurallarına dikkat edilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırmacının bulgularına yer verilmiştir.

Pandemi Sürecinde Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Uzaktan Eğitime İlişkin Bilgilendirmesi

Tablo 4'te Covid-19 pandemi sürecinde çocukların devam ettiği özel eğitim rehabilitasyon merkezinin uzaktan eğitime ilişkin aileleri bilgilendirme biçimlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Uzaktan Eğitime İlişkin Bilgilendirme

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Uzaktan Eğitime İlişkin Bilgilendirme	Sağlıklı İletişim Kuruldu	V1, V3, V4, V6, V8, V11, V12, V13, V15, V16, V18	11
	Yeterince İletişim Kurulmadı	V2, V5, V10, V20	4
	İletişim Kurulmadı	V7, V17	2
	Uzaktan Eğitim Alınmadı	V9, V14, V19	3
Toplam			20

Dört alt temadan oluşan bilgilendirme kategorisinde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin aileyle sağlıklı iletişim kurulduğu, yeterince iletişim kurulmadığı, iletişim kurulmadığı ve uzaktan eğitim alınmadığı belirtilmiştir. Ayrıca çocuklarının uzaktan eğitim almadığını, bu nedenle yapılan bilgilendirmeyi önemseyen ailelerde bulunmaktadır. Üç ebeveyn ise (V9, V14, V19) uzaktan eğitim almadıklarını bu nedenle bilgilendirme yapıp yapılmadığına önem vermediklerini belirtmiştir.

Tablo 5. Yapılan Bilgilendirmelerin Olumlu ve Olumsuz Yanları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Bilgilendirmelerin Olumlu ve Olumsuz Yanları	Olumlu Yanları		
	Eğitimin	V1, V3, V4, V6, V8, V11, V12, V13, V15, V16, V18, V20	12
	Aksamaması		
	Kaygıda Azalma	V3, V12	2
	Olumsuz Yanlar		
Eğitimin Aksamaması	V2, V5, V7, V10, V17, V18	6	
	Toplam		20

Tablo 5’de Covid-19 Pandemi sürecinde çocukların devam ettiği özel eğitim rehabilitasyon merkezinin uzaktan eğitime ilişkin aileleri bilgilendirmelerin olumlu ve olumsuz yanlarına yer verilmiştir. İki alt temadan oluşan bu kategoride olumlu yanlar eğitimin aksamaması ve kaygıda azalma olarak görülmektedir. Olumsuz yanlar ise eğitimin aksamaması alt temasından oluşmaktadır. Bilgilendirmenin olumlu yanlarını belirten V13 “*Uzaktan eğitime çocuğumu nasıl motive edeceğim hakkında bilgilendirildim. Uzaktan eğitime giriş yapılacak uygulamaların kullanılması hakkında bilgiler verildi. Bu bilgiler doğrultusunda çocuğumla birlikte uzaktan eğitim sürecinde olumlu bir şekilde ilerleme kaydettik*” diyerek yapılan bilgilendirmenin etkinliğine değinmiştir. V10 “*Telefon ve WhatsApp üzerinden bilgilendirme yapıldı. Telefon ile yeterince verim alamadığımız için eğitimde aksama olmuştur*” demiştir. V12 “*Oluşan korku ve kaygı düzeyinin minimum hasarla sağlıklı şekilde atlatabileceğimiz konusunda bilgilendirildik*” diyerek, yapılan bilgilendirmeyle birlikte ruhsal destek sağlandığı ifade edilmiştir. Yapılan bilgilendirmenin olumsuz yanlarına dikkat çeken V5 “*Uzaktan eğitim için indirilmesi gereken uygulamalar söylendi. İçerik hakkında çok yardımcı olunmadı. Uzaktan eğitim uygulamalarının yetersiz olduğunu düşünüyorum*” diyerek uzaktan eğitimde kullanılacak uygulamalar hakkında detaylı bilgi alamadığını belirtmiştir.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocuğunuzun Devam Ettiği Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Uzaktan Eğitime Sağladığı Destekler

Tablo 6’de Covid-19 Pandemi sürecinde çocukların devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin uzaktan eğitime sağladığı destekler incelenmiştir. Bu bölümde

destek alanları akademik, akademik ve ruhsal destek ile destek sağlanmadı şeklinde oluşturulmuştur.

Tablo 6. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Uzaktan Eğitime Sağladığı Destekler

Tema	Alt Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Destek	Destek Alanları	Akademik Destek	V1, V2, V6, V8, V11, V12, V13, V15, V16, V17, V18, V20	12
		Akademik ve Ruhsal Destek	V3, V4, V10	3
		Destek Sağlanmadı	V5, V7, V9, V14, V19	5
	Toplam			20
	Destek Yeterlilik Durumu	Destek oldu	V1, V2, V3, V10, V12, V13, V15, V16, V17	9
		Yeteri Kadar Destek Olmadı	V4, V5, V6, V7, V8, V9, V11, V14, V18, V19 V20	11
Toplam			20	

Akademik desteğin olduğunu belirten V2 “Ödevlendirmeler yapıldı, ek dersler yeterliydi” cevabını verirken, V4 “Ruhsal ve akademik destek sağlandı. Kimi zaman yararlı oldu kimi zaman yararlı olmadı” cevabını vermiştir. V13 “Uzaktan eğitim sürecinde çocuğumun derse odaklanması, dersin verimli geçmesi ve ödevlerin düzenli olarak yapılması konularındaki destekleri bizim için yeterli ve faydalı oldu” diyerek verilen destekten memnun olduğunu belirtmiştir.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocuğun Devam Ettiği Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Eksiklikleri ve Beklentiler

Tablo 7’de Covid-19 Pandemi sürecinde çocukların devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin eksiklikleri ve bu eksiklikleri giderici beklentiler destekler incelenmiştir. Alt Temalar verilen eğitimin uygulamaya dökülmemesi, materyal ihtiyacı, temizlik ve hijyen, eksik yok, derslerin az olması, iş birliği ve öğretmen değişikliği şeklindedir.

Tablo 7. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Eksiklikleri ve Beklentiler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Eksikler ve Beklentiler	Verilen eğitimin uygulamaya dökülmemesi	V2, V5, V12, V13, V14	5
	Materyal İhtiyacı	V3, V4, V6	3
	Temizlik ve Hijyen	V18, V20	2
	Eksik yok	V1, V8, V9, V10, V11, V15, V16	7
	Derslerin az olması	V7	1
	İş birliği	V17	1
	Öğretmen değişikliği	V19	1
Toplam			20

Verilen eğitimin uygulamaya dökülmediğini belirten aileler uzaktan eğitimin öğrenmenin somutlaştırılmasını, bilgilerin kağıt üzerinde kaldığı ve öğrenilme durumlarının incelenmesini engellediği belirtilmiştir. Bu noktada V2 “*Öğrenip öğrenmediğinin kontrolünde eksikler vardı*”, V5 “*Uzaktan eğitim sürecinde somutlaştırma derecesi oldukça düşüktü. Öğrenilen bilgilerin kağıt üzerinde kalması en büyük eksikliği olmuştur.*”, V13 “*Merkezin eksik noktası olarak çocuğumun eğitimi biraz soyut düzeyde kaldı daha fazla somutlaştırabilirlerdi.*” cevaplarını vermiştir. Materyal ihtiyacı olduğunu belirten aileler ise duyu bütünleme materyal eksikliklerinden bahsetmişlerdir. Herhangi bir eksiklik olmadığını belirten aileler akademik ve sağlık açısından bir sorunla karşılaşmadığını dile getirmiştir. V8 “*Bu süreçte sağlık ve eğitim açısından bir eksiklik göremedim. Her şey çok güzel düzenli ve sistemli ilerledi. Bu durumda çocuğumun eğitimini etkilemedi.*” demiştir. Bunların haricinde V7, uzaktan eğitim derslerinin az olmasını ve artırılmasını beklediğini ifade ederken, V17 “*Öğretmen-veli ve öğrenci oryantasyon çalışması yapılmalı, kriz yönetimi için hazırlık yapılmalı*” diyerek, eksikliği ve beklentiye ifade etmiştir. Son olarak V19, öğretmen değişikliklerinin çok olduğunu daha az olabileceğini dile getirmiştir.

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Sosyal Medya Aracılığı ile Bilgilendirmesi

Tablo 8’de özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin sosyal medya aracılığı ile bilgilendirmesi istenen konular incelenmiştir. Bilgilendirme konusu teması, Covid-19 tedbirleri ve uyulması gereken kurallar ve çocuk gelişiminin nasıl desteklenmesi gerektiği alt temalarından oluşmaktadır.

Tablo 8. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Sosyal Medya ile Bilgilendirmesi

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Bilgilendirme Konusu	Covid-19 tedbirleri ve uyulması gereken kurallar	V5, V9, V11, V13, V15, V20	6
	Çocuk Gelişiminin nasıl desteklenmesi gerektiği	V1, V2, V3, V4, V8, V10 V11, V12, V13, V14, V15, V16, V19, V20	14
Toplam			20

Ailelerin büyük çoğunluğu çocuklarının nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda bilgilendirmelerin, sosyal medyada paylaşılmasını istemektedir. Bu noktada evde yapılacak etkinlikler, uygulamalar, problem çözme becerileri, engel türlerine göre çocukların nasıl destekleneceğine yönelik bilgilendirmeler istenmektedir. V10 “*İşitme engelli çocukların*

psikolojik durumlarının iyi olması için neler yapılması gerektiği ve sorunlara nasıl çözüm bulacağımız hakkında bilgi verilmesini istiyorum.” derken, V19 “İzlenmesi gereken filmler, videolar, geliştirici siteler hakkında bilgi verilebilir.” demiştir. Bunların haricinde V6: “Bilinçli sosyal medya kullanımı”, V7 “Kurumun misyonu, vizyonu, yapılan faaliyetler, çalışan öğretmenler hakkında bilgi istiyorum.”, V17 “Kurum faaliyetleri, teknoloji alanında bilgilendirme, yasalar ve haklar”, V18 “Kurum içerisinde kullanılan materyallerin ne olduğu, hangi etkinliklerin uygulandığı bilgi verilebilir.” diyerek, sosyal medya aracılığıyla yapılmasını istedikleri bilgilendirme alanlarını ifade etmişlerdir.

Pandemi Süresince Özel eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden Temizlik ve Hijyen Beklentisi

Tablo 9’da Covid-19 pandemi süresince ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden temizlik ve hijyen konularında beklentilere ve görüşlere yer verilmiştir. Temizlik ve hijyen teması maske, mesafe, temizlik, hijyen, dezenfektan ile temizlik gereken önem veriliyor alt temalarından oluşmaktadır.

Tablo 9. Özel eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinden Temizlik ve Hijyen Beklentisi

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Temizlik ve Hijyen	Maske, mesafe, temizlik, hijyen, dezenfektan	V2, V4, V5, V6, V7, V10, V11, V12, V13	9
	Temizliğe gereken önem veriliyor	V1, V3, V8, V9, V14, V15, V16, V17, V18, V19, V20	11
Toplam			20

Aileler çocuklarının eğitim aldığı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden maske, dezenfektan kullanımı, girişlerde ateş ölçülmesi, sosyal mesafeye gereken önemin verilmesi, toplum kullanım alanları olan bekleme salonları ve lavaboların temizliğine önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. V10 “Bu süreçte sık kullanılan alanların, tuvalet ve lavaboların temizliğine daha fazla dikkat edilmesini istiyorum.”, V11 “Bu süreçte temizliğe biraz daha dikkat edilip toplu kullanım alanlarının sık sık dezenfekte edilmesini isterim.” demiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin Covid-19 süresince temizlik ve hijyen gibi virüsün yayılmasını engellemek amacıyla tüm önlemlerin alındığı da belirtilmiştir.

Çocuğunuzun Eğitimine Yönelik Öğretmen Beklentiler

Tablo 10'de Covid-19 pandemi süresince ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden çocuklarının eğitimine yönelik öğretmen beklentiler psikososyal müdahale, eğitimi sürdürme ve iş birliği alt temalarından oluşmaktadır.

Tablo 10. Çocuğunuzun Eğitimine Yönelik Öğretmen Beklentiler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Öğretmen Beklentiler	Psikososyal Müdahale	V1, V4, V6, V10, V11, V12	7
	Eğitimi Sürdürme	V2, V3, V7, V8, V9, V13, V14, V15, V16, V19	10
	İş birliği	V5, V17, V20	3
Toplam			20

Psikososyal müdahale beklentisi olan aileler çocuklarının kendisini ifade etmesine yönelik etkinliklerin artırılmasını, dikkat çalışmalarına ağırlık verilmesini ve pandeminin sebep olduğu kaygıyı azaltıcı çalışmalara ağırlık verilmesini istemektedir. Bu noktada V11 “*Dikkat çalışmalarının fazlalığı, etkinliklerle bütünleştirilmesini isterim.*” demiştir. Eğitimi sürdürme beklentisi içerisinde olan aileler yüz yüze eğitimde olduğu gibi uzaktan eğitimde de eğitimin sürdürülebilmesinin sağlanmasını istediği, çocuklarının gelişimlerinin desteklenmesini ve oluşan gerilemelerin giderilmesini bekledikleri görülmüştür. V19 “*Çocuğum derslerden uzaklaştı, gerileme oldu, bu engellenebilirdi. Daha fazla ilgilenilebilirdi.*” demiştir. İş birliğine önem verilmesi gerektiğini düşünen aileler ise öğretmen-aile iş birliği sağlanarak, çocukların eğitimlerini sürdürebilmelerini beklemektedir. V20 “*Etkinliklerin evde desteklenebilir olması, kontrol edilmesi, veli-öğretmen iş birliğinin olması*” gerektiğini ifade ederek hem eğitimin sürdürülebilirliğine dikkat çekmiş hem de iş birliği beklentisi içerisinde olduğunu belirtmiştir.

Çocuğun Öğretmeninden Aileyle Olan İletişime Yönelik Beklentiler

Tablo 11’de Covid-19 pandemi süresince ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görevli öğretmenlerle olan iletişimine beklentiler bilgilendirme, kaynak kitaplar ve ödevlendirme ile iletişimden memnunun alt temalarından oluşmaktadır.

Tablo 11. Öğretmen-Aile İletişimine Yönelik Öğretmenden Beklentiler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
İletişim Beklentisi	Bilgilendirme	V3, V5, V7, V8, V9, V13, V14, V15, V19, V20	10
	Kaynak Kitaplar ve Ödevlendirme	V2, V5	2
	İletişimden Memnunum	V1, V6, V10, V11, V12, V16, V17, V18	8
Toplam			20

Bilgilendirme beklentisi olan aileler çocuklarının engel türlerine göre yapılması gerekenler, gelişim evreleri, uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi ve yapılacak etkinlikler konusunda öğretmenlerden beklenti içerisinde olduklarını belirtmektedir. V3 “*Uzaktan eğitimin verimli geçip geçmediğini bilmek isterim*”, V19 “*Tavsiyeler, yapılacak etkinlikler, yardımcı olacak görseller hakkında bilgi verilebilirdi*”, V17 “*Her alanda bilgi vermeli, çocuk gelişimi, çocuğu ilgilendiren her detay, aileden birisi gibi olmalı, hiç çekinmeden merak ettiği her şeyi sorulmalı, iletişime geçildi, hiçbir problem yaşanmadı.*” demiştir.

Ailelerin Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Servis Görevlilerinden Temizlik ve Hijyen Beklentisi

Tablo 12’de Covid-19 pandemi süresince ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görevli servis görevlilerinden temizlik ve hijyen beklentilerine yer verilmiştir.

Tablo 12. Servis Görevlilerinden Temizlik ve Hijyen Beklentisi

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f	
Servis Beklentiler	Görevlisinden	Dezenfekte	V1, V2, V3, V6, V11, V12, V13, V16	8
		Maske Kullanımı	V5, V17, V20	3
		Sosyal Mesafe	V4, V14, V15	3
		Servis Kullanmıyoruz	V7, V8, V9, V10, V18, V19	6
Toplam			20	

Beklenti teması dezenfekte, maske kullanımı, sosyal mesafe ve servis kullanmıyoruz alt temalarından oluşmaktadır. Aileler bu noktada servis görevlilerinin servisin dezenfekte edilmesi gerektiğini, serviste maske kullanımına dikkat edilmesi gerektiğini ve sosyal mesafeye gereken önemin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. V7, V8, V9, V10, V18 ile V19 çocuklarının servis kullanmadığını ifade etmiştir.

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Uygulanan Eğitim Programlarının Olumlu ve Olumsuz Yanları

Tablo 13’de Covid-19 pandemi süresince özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde uygulanan eğitim programlarının olumlu ve olumsuz yanlarına yer verilmiştir. Uygulanan eğitim programının olumlu yanlarında eğitimin aksamaması ve bireysel derslerin devam etmesi alt temalarından oluşmaktadır.

Tablo 13. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Uygulanan Eğitim Programlarının Olumlu Yanları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Uygulanan Eğitim Programının Olumlu ve Olumsuz Yanları	Olumlu Yanlar		
	Eğitimin Aksamaması	V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V10, V11, V14, V15, V16, V17, V18, V19	18
	Bireysel Derslerin Olması	V12, V13	2
	Toplam		20
	Olumsuz Yanlar		
	Bilgilerin Unutulması	V5, V7, V9, V19	4
	Olumsuz Yanı yoktu	V2, V3, V4, V6, V8, V10, V11, V12, V13, V14, V16, V17, V18, V20	14
	Grup Derslerinin Yapılamaması	V1, V15	2
	Toplam		20

Eğitimin aksamadığını belirten aileler, çocuklarının geri kalmadığını ve öğrenmeye devam ettiğini bildirmektedir. V6 “*Özel eğitim ve rehabilitasyon uygulanan eğitim programlarının sürece uygun adapte edilmesini gayet başarılı buluyorum. Çocukların eğitimlerinin aksamamasının sağlanmasına çalışıldı.*”, V8 “*Eğitim aksamadığı için olumsuz bir durum olmadı*” demiştir. Bireysel derslerin olduğunu ifade eden aileler de çocukların gelişimi için çaba gösterildiğini belirtmiştir. V12 “*Grup derslerinin yerine bireysel olması olumlu*”, V15 “*Blok dersleri sayesinde çocuğum beklemedi, bu iyi bir programlaydı. Grup dersleri yoktu bu iyi bir uygulamaydı*”, ifadesinde bulunmuştur. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde uygulanan eğitim programlarının olumsuz yanları bilgilerin unutulması, grup derslerinin yapılamaması ve olumsuz yanının olmaması alt temalarından oluşmaktadır. Bilgilerin unutulduğunu belirten aileler kurumların bir dönem kapalı olmasından dolayı eğitime ara verildiği için bilgilerin unutulduğunu belirtmiştir. V5 “*Öğretimin sadece rehabilitasyon merkezinden ibaret olması çocuğumun diğer okullara gidememesi geriye doğru gitmesine, bildiklerini unutmasına neden oldu.*” demiştir. Bu ifade incelendiğinde aslında Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden ziyade öğrencinin kayıtlı olduğu okula gidememesinden dolayı gerileme olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadelerin haricinde V2 “*Bazı*

konuların öğrenilip öğrenilmediği kontrol edilmedi”, V19 “Eğitime ara verildiği için zaman kaybının olduğu, süreç uzadı, okula ve öğretmene alışmak zaman aldı. Covid 19’dan dolayı korku oluştu” derken, V20 “Verilen etkinliklerin evde uygulanamadığını, çocukların yetersizliğinden dolayı çocukların anlamadığını, daha basit düzeyde etkinliklerin yapılması gerektiği” ifade edilmiştir. V15 “Çocuğumla öğretmenimin fiziksel temasta bulunması gerekiyordu. Benim çocuğumun başı okşandığında çok mutlu oluyor. Sınıfta maske hiç çıkmaması da olumsuzdu” demiştir.

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Uygulanan Eğitimin Daha Verimli Geçmesi İçin Sunulan Öneriler

Tablo 14’de Covid-19 pandemi süresince özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde uygulanan eğitim programlarının daha verimli geçmesi için aileler tarafından sunulan önerilere yer verilmiştir.

Tablo 14. Eğitiminin Daha Verimli Geçmesi İçin Öneriler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Öneriler	İletişim halinde olunması	V2, V5, V6, V19	4
	Ders Saatinin artırılması	V7, V15	2
	Öğretmen Değişimi	V8, V13, V14	3
	Rehberlik Çalışmaları	V9, V12, V16, V17, V18, V20	6
	Uygulamalar verimliydi	V1, V3, V4, V10, V11	5
Toplam			20

Öneriler teması iletişim halinde olunması, ders saatinin artırılması, öğretmen değişimi, rehberlik çalışmaları ve uygulamaların verimli olması alt temalarından oluşmaktadır. İletişim halinde olunması alt teması aileler kurum içerisinde etkileşimin üst düzeyde olması, veli ile öğretmenin sürekli iletişim halinde olması, çocukların durumu hakkında sürekli bilgilendirme yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. V5 “Kurum içerisinde etkileşimin üst seviyede olması gerekir. İşinde iyi öğretmenler ve yeterli düzeyde materyal olması bu merkezlerin iyi seviyede olmasını sağlayacaktır.”, V12 Teknolojinin ve iletişimin en çok kullanıldığı yapılandırılmış eğitim ortamında devam ettirilmesi gerekir. Ayrıca çocukların motivasyon seviyeleri artırılabilir” demiştir. Bu ifadeler aynı zamanda kurumların kaynaklarının etkili biçimde kullanması gerektiğini de göstermektedir. Ders saatinin artırılması gerektiğini ifade eden aileler, ders saatlerinin yetersiz olduğunu, ders saatleri artırılarak çocukların gelişiminin daha iyi sağlanabileceğini belirtmiştir. Öğretmen değişimi noktasında ise farklı önerilerde

bulunulduğu görülmektedir. V8 ile V14 pandemi süresince ğretmen değişimi olmaması gerektiğini belirtirken, V13 ğretmenlerin değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rehberlik çalışmalarının artırılması gerektiği önerisinde bulunan aileler aile eğitimleri, sosyal etkileşim, kaygı ve stres azaltma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

SONUÇ VE TARTIşMA

Yapılan bu araştırmada özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların ailelerinin Covid-19 pandemi sürecinde kurumlardan beklentilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla özel gereksinimli çocukların anne ve babalarıyla görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler uzaktan eğitime ilişkin bilgilendirme, bilgilendirmelerin olumlu ve olumsuz yanları, destek, eksikler ve beklentiler, bilgilendirme konusu, temizlik ve hijyen, öğretmenden beklentiler, iletişim beklentisi, servis görevlisinden beklentiler, uygulanan eğitim programının olumlu ve olumsuz yanları ile öneriler olmak üzere 10 boyutta, betimsel yöntem ile analiz edilmiştir. Bu bölümde elde edilen analiz sonuçları, literatürler karşılaştırılmıştır.

Araştırmada ilk olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurum tarafından uzaktan eğitime ilişkin bilgilendirme biçimleri nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştı. Bu kapsamda ailelerin %55’i özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin kendileriyle sağlıklı iletişim kurulduğunu belirtmiştir. Yapılan bilgilerin olumlu ve olumsuz yönleri incelendiğinde ailelerin %60’ı eğitimin aksamadan devam ettiğini belirtirken, %10’u kaygıda azalma olduğunu, ailelerin %30’u eğitimin aksadığını belirtmiştir. Ülkemizde ilk Covid-19 vakasının açıklanmasından sonra 12 Mart’ta okullar eğitime ara verirken, 23 Mart tarihinde uzaktan eğitime geçilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020; Koçak Tufan, 2020). Bu süreçte özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri de uzaktan eğitime geçmiştir. Böylelikle 438 bin 570 ğrenci uzaktan eğitim almaya başlamıştır (MEB, 2020). Uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte zorlu bir süreçte başlamıştır. 2011/2012 yılında FATİH projesi kapsamında faaliyete geçen Eğitim Bilişim Ağı (EBA) zerinden uzaktan eğitim alt yapısı oluşturulsa da Covid-19 nedeniyle bir anda uzaktan eğitime geçiş zorunlu olmuştur. Uzaktan eğitim konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan aileler, öğretmenler ve öğrenciler için zorlu bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu noktada aileler, öğretmenler tarafından uzaktan eğitim konusunda bilgi almak istemiştir. Yeterli bilgi sahibi olmayan öğretmenler ve eğitim kurum yöneticileri, ailelere uzaktan eğitim konusunda bilgi vermede yetersiz kalabilmiştir. Uzaktan eğitimde ğretmen ile

aile arasında iletişim problemleri ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2000). Öğretmenler aileler ile telefon ve görüntülü görüşme programları (Zoom, Skype, Microsoft Teams vs.) aracılığıyla iletişime geçmeye çalışmıştır. Fakat her ailenin aynı teknolojiye ulaşma imkanı olmadığından öğretmen-aile iletişiminin her aile için aynı oranda sağlandığını söylemek pek mümkün değildir. Nitekim yapılan bu çalışmada ailelerin %30'u uzaktan eğitimle ilgili yeterince iletişim kurulmadığını ve hiç iletişim kurulmadığını belirtmiştir. Bu durumun ailelerin sahip olduğu teknolojik imkanlarla ve öğretmenlerin uzaktan eğitimle ilgili yeterince bilgi sahibi olmamasıyla ilişkili görülebilir. Onyema, Eucheria, Obafemi, Sen, Atonye, Sharma, ve Alsayed (2020) araştırmasında öğretmenle ailelerin iş birliği içerisinde olması gerektiği, aksi takdirde özel eğitimde verimliliğin sağlanamayacağı bildirilmiştir. Uzaktan eğitim konusunda öğretmen-aile iş birliğinin sağlandığını belirten ailelerin oranı %60 iken, bu aileler öğretmenleri tarafından sağlıklı şekilde bilgilendirilmiştir.

Araştırmada ikinci olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun uzaktan eğitime sağladığı desteklerin yeterliliğine ilişkin görüşleri nedir?” sorusuna verilen cevaplar incelenmiştir. Ailelerin %60'ı akademik destek, %15 akademik ve ruhsal destek sağlandığını belirtirken, ailelerin %25'i destek sağlanmadığını belirtmiştir. Ailelerin %45'i verilen desteğin yeterli olduğunu, ailelerin %55'i ise verilen desteğin yeterli olmadığını belirtmiştir. Pandemi sürecinde öğrencilerin eğitimlerinin aksamaması için her ülke kendi politikasını oluşturmuştur. Ülkemizde de uzaktan eğitimle birlikte eğitimin aksamaması için çaba gösterilmiştir (Balcı, 2020). Yüz yüze eğitimin aksadığı ya da geniş kitlelere ulaşılmasını engellediğinde uzaktan eğitim aktif biçimde kullanılmaktadır. Covid-19 salgın hastalığı da eğitimin, uzaktan devam etmesine neden olmuştur. Okullar kapatılarak yüz yüze eğitime geçilmesi, hem salgın hastalığın daha fazla kişiye ulaşmasını engellemiş hem de eğitimin aksamamasını ve devam edebilmesine sağlamıştır. Bu noktada ailelerin %45'i de verilen desteğin yeterli olduğunu bildirmiştir. Özel gereksinimi olan çocukların kendi kendilerini öğrenme yeterliliği olmadığından, uzaktan eğitim süresince ebeveynlerinin destek vermesine öğretmenlerinin ise sürekli takip etmesine ihtiyaç duymuşlardır (Burgess ve Sievertsen, 2020). Onyema ve arkadaşları (2020) gerçekleştirdiği çalışmada özel gereksinimli bireylerin uzaktan öğrenme sürecinde öğretmenlerinden daha fazla ilgi, destek ve rehberlik beklediğini belirlemiştir. Uzaktan eğitim süresince öğrenciler ve öğretmenler çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Özellikle uygulamalı derslerde, uzaktan eğitimin çok verimli olduğu söylenemez. Uygulamalı dersler için gerekli malzemelerin temininde zorluk yaşayan öğrencilerin, istedik yönde davranış değişikliklerini sağlamada aksaklıklar oluştuğu

görülmektedir (Kahraman, 2020). Özellikle uygulamanın yapılması gereken gündelik yaşam becerileri, el becerileri ile fiziksel etkinlik gerektiren derslerde öğretmenler zorluklarla karşılaşmıştır. Bu noktada ebeveynlerin öğretmene destek olması beklenmiştir. Fakat ebeveynlerin destek verme konusunda yeterli olmadığı durumlarda öğrenme kayıplarında artış gözlenmiştir (Burgess ve Sievertsen, 2020). Bozkurt (2020) araştırmasında pandemi döneminde aileler hem ebeveyn hem de eğitici rolü üstlenmesinden kaynaklı olarak, eğitim rollerinde aksama olduğunu ve özel gereksinimli çocuklarını yeterince destekleyemediklerini belirlemiştir. Özellikle eğitimin aksamaması için uzaktan eğitimi başlatma, sürdürme, bitirme ve öğrenilen bilgilerin tekrarlanması ya da uygulanması alanlarda ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir (Bozkurt, 2020). Yapılan bu araştırmaya katılan ailelerin bahsedilen konularda yeterli desteği sağlayamamasının, uzaktan eğitimin yeterli desteği sağlamadığı fikrine sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmada üçüncü olarak “Ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun eksiklerine ilişkin görüşleri nedir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %35’i herhangi bir eksiklik olmadığını belirtirken, %25’i verilen eğitimin uygulamaya dökülememesini eksiklik olarak belirtmiştir. Bu noktada eğitimin kağıt üzerinde kaldığı, öğretilen bilgilerin ev ortamında uygulanamadığı ve eğitimin somutlaştırılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ailelerin %15’i farklı materyal ihtiyaçların olduğunu özellikle otizm tanılı çocukları için farklı duyu bütünleme materyallerinin getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ailelerin %5’i ders sayılarının az olduğunu, %5’i kurum-aile iş birliğinin yetersiz olduğunu, %5’inin de çok fazla öğretmen değişikliğinin çok olduğunu ifade etmiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri sosyal, duygusal, bilişsel, ruhsal, bedensel, görme, işitme ve konuşma gibi normal yaşam ihtiyaçlarını gidermede zorluk yaşayan kişilerin, işlevselliğini kazanabilmesi ve kendini idame ettirebilmesi için, beceriler kazandırmaya amaçlayan kurumlardır (Demirel, 2005). Uzaktan eğitimde de aynı amaçlara ulaşılmak istenmiştir. Fakat özel gereksinimli bireylerin katıldığı uzaktan eğitimleri risk altındadır. Bu konuda Lee (2020), Elçi ve Nuri (2022) özel gereksinimli bireylerin, sağlıklı gelişim gösterenlerle kıyaslandığında uzaktan eğitimden yararlanma, yeterli bilgi ve beceriyi kazanma ve bunları geliştirme noktasında daha fazla zorluk yaşadığını bildirmektedir. Bu araştırmaya katılan ailelerin %25’inin eksiklik olarak gördüğü bilgi ve becerilerin kağıt üzerinde kalması ve uygulamaya dökülmemesi de aslında bu sorunun somutlaştırılmış bir örneği gibi görülebilir. Bunun sebebi olarak ise özel gereksinimli çocukların ekrana uzun süre odaklanmada, bütün derslere aynı motivasyon düzeyiyle girmede ve fiziksel temasın olmamasından dolayı, dersleri öğrenme ve öğrendiğini

uygulamada zorluk yaşaması gösterilebilir (European Training Foundation, 2020). Bu durum aileler tarafından kurumun bir eksikliği gibi algılansa da aslında özel gereksinimli çocukların, uzaktan eğitimde yaşadığı genel bir zorluk olarak düşünülebilir. Çünkü pandemi sürecinde özel gereksinimli çocukların yeni düzene (uzaktan eğitim, sosyal mesafe, maske takmak zorunda olunması, sokağa çıkma yasakları vs.) alışmada, sağlıklı gelişim gösterenlere kıyasla daha fazla zorluk yaşadığı bilinmektedir. Bu durum özel gereksinimli çocukların gelişimlerinin yavaşlamasına, durmasına ve hatta gerilemesine yol açabileceği belirtilmektedir (Lee, 2020, Elçi ve Nuri, 2022). Bu konuda araştırma yapan Karabulut (2020), Çuhacı ve Nuri (2022) ailelerin, özel gereksinimli bireylerin uzaktan eğitim sürecinin çok verimli geçmediğini ve yüz yüze eğitime bir an önce geçilmesi gerektiğini belirlemiştir. Ayrıca özel gereksinimli çocukların özel eğitimden yeterince faydalanamadığı, öğrenilen kazanımların unutulduğu ve yeni kazanımların öğrenilmesinde zorluk yaşandığı belirtilmiştir. Bu noktada Burgess ve Sievertsen (2020) ile Karip'te (2020) benzer sonuçlara ulaşmıştır. Fakat bahsedilenlerden farklı olarak uygulama yapan kurumların olduğu da bildirilmiştir. Şenol ve Can Yaşar (2020) araştırmasında pandemi sürecinde 7 özel gereksinimli çocuğa okulun uzaktan eğitim sürecinde çocuklarına hiç destek sağlamadığını, 18 özel gereksinimli çocuğa ise eve çalışmalar gönderildiği ve bu çalışmalarını kontrol edilerek, uzaktan eğitim sürecine destek sağlandığını bildirmiştir. Bu araştırmadaki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin benzer şekilde evlere ödev göndermesi ve takibini sağlaması, öğretilen bilginin kağıt üzerinde kalmasını engelleyerek, özel gereksinimli çocukların öğrendiğini uygulama fırsatını sunmuştur.

Araştırmada dördüncü olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurum tarafından eğitim almak istedikleri bilgilere ilişkin görüşleri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %70'i çocuk gelişiminin nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda bilgilendirme isterken, ailelerin %30'u ise Covid-19 tedbirleri ve uyulması gereken kurallar konusunda bilgilendirme istemiştir. Şenol ve Can Yaşar (2020) araştırmasında ebeveynlerin %38'i okulları tarafından özel gereksinimli çocukların eğitimlerinin nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda internet ve telefon yoluyla bilgilendirme yapıldığını belirtmiştir. Ebeveynlerin %52'si ise bu konuda hiçbir şekilde bilgilendirilmediğini bildirmiştir. Yapılan bu araştırmada da ailelerin büyük bir kısmının çocuklarının gelişimlerini destekleme konusunda bilgilendirme istediği görülmektedir. Pandemi sürecinde ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Çocuklarının gelişimlerini desteklemek ve uzaktan eğitim sürecinde onlara yardımcı olmak ailelere düşen en büyük görevlerdendir (Bozkurt, 2020). Pandemi sürecinde aileler, özel gereksinimli

çocuklarını yeterli düzeyde desteklemekte zorluk yaşamıştır. Öğretmenlerin vereceği eğitimi, ailelerin vermesini beklemek doğru değildir ama belirli seviyede çocuklarını desteklemesi gerekir. Ebeveynlerin çocuklarına ayırdığı zamanın, sahip olduğu bilgi seviyesi, teknolojiyi kullanma becerileri ve problem davranışlarla başa çıkma becerilerindeki farklılıklar ailelerin farklı alanlarda zorluk yaşamasına neden olmuştur (Saavedra, 2020; Elçi ve Nuri, 2022). Fronapfel ve Demchak (2020) bu konuda ailelerin çocuklarına sağladığı eğitimlerdeki farklılıkları en aza indirebilmek için çocuklarının gelişimlerini ve eğitimlerini benzer düzeyde desteklemesini sağlamasına yardımcı olacak bilgilerin verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre tıpkı bu araştırmada olduğu gibi özel gereksinimli çocukların gelişiminin nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda bilgilendirmeye ihtiyaçları vardır.

Araştırmada beşinci olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumdan temizlik ve hijyen koşullarına ilişkin beklentileri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %55’i temizliğe gereken önemin verildiğini belirtirken ailelerin %45’i maske, mesafe, temizlik, hijyen ve dezenfekte işlemlerine gereken önemin verilmesi gerektiğini bildirmiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı (2020) Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması sonucunda hazırladığı Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi’nde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde enfeksiyonun bulaşma riskini azaltabilmek amacıyla korunma, kontrol ilkeleri ve uygulamalar yer verilmiştir. Buna göre özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ateş ölçer, dezenfektan, kolonya ve sıvı sabun bulundurulmalıdır. Maske ve eldivenler için pedallı çöp kutusu bulundurulmalı, kurum girişinde ve uygun yerlerde en antiseptiği bulundurulmalıdır. Temassız ateş ölçümü yapılmıyken, ateşi 38 °C’den yüksek olanlar ve enfeksiyon belirtisi gösterenler kuruma alınmayarak, sağlık kurumlarına yönlendirilmelidir. Maske takılması kurum içerisinde zorunlu iken, sosyal mesafe en az 1 metre olacak şekilde hizmet sunulmalıdır. Bütün öğrencilere el hijyeni eğitimi verilmek zorunludur. Sınıf içerisinde öğrenci sayısı azaltılmalıdır. Bakanlığın bu önerisiyle grup eğitimlerine ara verilmiş ve eğitim bireysel olacak şekilde devam etmiştir. Sağlık Bakanlığı bu tarz önlemlerin yanı sıra yemekhane, lavabo, tuvalet ve kantin gibi alanlarda da temizlik ve hijyene dikkat edilmesini zorunlu kılmıştır. Alınan önlemler ile yapılan bu araştırmaya verilen cevaplar incelendiğinde ailelerin %55’i gereken önlemlerin alındığını, ailelerin %45’i ise tıpkı Sağlık Bakanlığı’nın aldığı kararlar kapsamında önlemler alınmasını istediği görülmektedir.

Araştırmada altıncı olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde çocuklarının öğretmenlerinden beklentileri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %50’si eğitimin sürdürülmesini beklerken, %35’i psikosyal müdahale, %15’i ise iş birliği beklentisini dile getirmiştir. Psikososyal müdahale beklentisi olan aileler çocuklarının kendisini ifade etmesine yönelik etkinliklerin artırılmasını, dikkat çalışmalarına ağırlık verilmesini ve pandeminin sebep olduğu kaygıyı azaltıcı çalışmalara ağırlık verilmesini istemektedir. Parmigiani ve arkadaşları (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada pandemi döneminde İtalya’da uzaktan eğitimde özel eğitim süreci incelenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin %24,07’si ebeveynlerin uzaktan eğitimi başlatma ve dijital materyalleri etkin kullanma konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını bildirmiştir. Ailelerin %16,61’inin internet bağlantısı yeterli olmadığından uzaktan eğitime bağlanmada sorunlar yaşamıştır. Ailelerin %66’sı çocuklarına destek olduğunu ve öğretmenlerle iş birliği yaptığı tespit edilirken, ailelerin %34’ünün çocuklarına destek olmadığı ve iş birliğine yanaşmadığı belirtilmiştir. Öğretmenler, öğrencilerle fiziksel temasın önemli olduğunu ve uzaktan eğitimde fiziksel temas kurulamadığından bahsetmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde aile ile iş birliğinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Aileyle kapsamlı biçimde iş birliğinin sağlanması özel gereksinimli çocukların daha hızlı öğrenmesini sağlamıştır. Sağlıklı gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukların tamamı, yetişkinlere kıyasla olağanüstü durumlarda sorunlarla başa çıkma becerileri sınırlıdır. Yetişkinlere göre yaşadığı olumlu ve olumsuz duyguları ifade etmede zorluklar yaşanmaktadır. Okulların kapatılması, sosyal mesafe, maske ve sokağa çıkma yasaklarının olması çocukların stres ve kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Ayrıca çocukların bilişim araçlarını daha fazla kullanmasının da ruhsal sorunları artıracığı bildirilmiştir (Dalton, Rapa ve Stein, 2020). Pandemi sürecinde kaygı, uyku problemleri, depresyon, iştahsızlık ile sosyal etkileşimin bozulması en sık görülen sorunlardandır. Ayrıca aile üyelerinin virüs kapma korkusu, dikkat dağınıklığı, ebeveyne bağımlılığın artması, korku ve aşırı tepki verme durumlarının çocuklarda sıklıkla görüldüğü tespit edilmiştir (Jiao, Wang, Liu, Fang ve Jiao, 2020). Pandemi sürecinde ebeveynlerin stres düzeyinin artması, çocukların da stres düzeyini etkilemekte ve ruhsal sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir. Çocukların uzaktan eğitimle birlikte ekran başında çok fazla zaman geçirmesi, siber zorbalığa maruz kalma riskini de artırmaktadır (Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020). Karantina uygulamasının olduğu evlerde, uzun süre kapalı ortamda kalmak zorunda kalan özel gereksinimli çocuklarda bu durumun takıntı haline gelebileceği belirtilmiştir. Özellikle zihinsel yetersizliği olan ve otizmlili çocuklarda bu durum daha fazla risk oluşturmaktadır. Obsesif düşünmenin otizmlili çocuklarda daha fazla olduğu düşünüldüğünde yaşanan belirtiler, pandemi sürecinde daha anlaşılır kabul

edilebilir (Meier, Petersen, Schendel, Mattheisen, Mortensen ve Mors, 2015). Bu çalışma sonuçları dikkate alındığında araştırmaya katılan ailelerin %35'inin çocuklarında benzer ruhsal sorunların olduğu ve bu nedenle psikososyal müdahale kapsamında olumsuz duygudurumun etkilerini en aza indirmeyi istediği söylenebilir. Pandemi süreciyle birlikte uzaktan eğitime geçilmiş ve eğitimde çeşitli aksamalar oluşmuştur (Balcı, 2020). Eğitimde oluşan aksamalar, öğrencilerin bilgiyi unutmasına ve gelişimlerinin istenilen düzeyde sağlanamamasına neden olmuştur (Karabulut, 2020; Elçi ve Nuri, 2022). Burgess ve Sievertsen (2020) uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte yüz yüze eğitimden uzak kaldığını ve bu durumun öğrencilerde bilgilerin unutulmasına yol açtığını bildirmiştir. Bu durumlar dikkate alındığında araştırmaya katılan ailelerin %50'sinin eğitimin sürdürülmesini ve eğitimin aksamamasını istemesi literatürle uyumludur. Tıpkı eğitimin sürdürülmesi ve psikososyal müdahalede olduğu gibi öğretmen-aile iş birliğinin sağlanmasıyla aslında çocukların olumsuz ruh hali iyileştirilerek, eğitimin aksamaması da aileler tarafından istenen bir durum olarak görülebilir (Çuhacı ve Nuri, 2022).

Araştırmada yedinci olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde öğretmenlerin ebeveynlerle iletişimlerine yönelik beklentileri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %50'si bilgilendirme beklentisi içerisindedir. Bu aileler çocuklarının engel türlerine göre yapılması gerekenler, gelişim evreleri, uzaktan eğitim sürecinin değerlendirmesi ve yapılacak etkinlikler konusunda öğretmenlerden beklenti içerisinde olduklarını belirtmektedir. Ailelerin %40'ı iletişimden memnunken, %10'u ise kaynak kitaplar ve ödevlendirmeler konusunda bilgilendirme beklemektedir. Pandemi dönemindeki kısıtlamalarda özel gereksinimli çocuklar, aileleriyle daha fazla vakit geçirmek zorunda kalmış ve bu durum ailelerin çocuklarına yeni bilgi ve becerileri öğretmelerini, öğrendiklerini ise desteklemelerini zorunlu kılmıştır. Aileler bu dönemde çocuklarıyla daha fazla vakit geçirerek onlara gündelik yaşam becerileri (dış fırçalama, saç tarama, ayakkabı boyama vs.) öğretebilir. Fakat bunların öğretilmesi için ailenin, özel eğitim öğretmenleri ve ilgili uzmanlar tarafından bilgilendirilmesi beklenmektedir (Akçay ve Başgöl, 2020; Elçi ve Nuri, 2022; Çuhacı ve Nuri, 2022). Yapılan bu araştırmada ebeveynlerin %50'si özel gereksinimli çocuklarının gelişimi için, öğretmenlerden bilgi gereksinimi içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle çocuklarının gelişimlerini destekleyebilecek ve uzaktan eğitimin getirdiği olumsuz etkileri en aza indirebileceklerdir. Pandemi döneminde velilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan birisi öğretmen-veli iletişiminin yeterli düzeyde sağlanamamasıdır (Çuhacı ve Nuri, 2022). Öğretmen ile veli arasındaki iş birliğinin sağlanması, eğitimin ev ortamına taşınmasına

yardımcı olmaktadır. Ayrıca öğretmen-veli arasında kurulan iletişimin, eğitim planlarının uyarlanabilir olmasına imkan tanıyacaktır (Çetin ve Ercan, 2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin iletişimsel destek sağlaması, çocukların gelişimi açısından oldukça önemlidir (Stenhoff, Pennington ve Tapp, 2020; Elçi ve Nuri, 2022). Yapılan bu araştırmada ailelerin %40'ının öğretmenler ile kurulan iletişimden memnun olduğunu ve böylelikle uygulanabilir eğitim programlarına ulaşır, ev ortamında çocuklarını daha iyi destekleme imkanına sahip oldukları söylenebilir. Ödevlendirmeler, özel gereksinimli öğrencilerin bilgi ve beceri kazanmasını sağlayabilirken, sorumluluk ve bağımsızlık duygularının da gelişimine destek olmaktadır (Göç, 2016; Çuhacı ve Nuri, 2022). Yapılan bu araştırmada da ailelerin %10'u kaynak kitaplar ve ödevlendirmeler hakkında bilgilendirme beklemektedir. Bu beklentinin karşılanmasıyla çocuklarındaki sorumluluk ve bağımsızlık duygularını geliştirebilecekler, bilgi ve becerilerinin artması sağlanabilecektir.

Araştırmada sekizinci olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde kurumun servis görevlilerinin temizlik ve hijyen koşulları sağlamaları konusundaki beklentileri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %40'ı servisin dezenfekte edilmesi konusunda beklenti içerisindeyken, ailelerin %30'u servis kullanmamaktadır. Ailelerin %15'i maske kullanımı, ailelerin %15'i de serviste sosyal mesafeye uyulmasını beklemektedir. T.C. Sağlık Bakanlığı (2020) Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması sonucunda hazırladığı Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi'nde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde alınacak önlemlere yer vermiştir. Alınacak önlemlerde servislerin dikkat edilmesi gereken kurallara ve alınması gereken önlemlere yer verilmiştir. Buna göre servis araçları temasın sık olduğu yüzeyleri servis öncesinde ve sonrasında su ve deterjan ile temizlemelidir. Taşınacak kişi sayısı, sosyal mesafe kuralına göre servisin taşıma kapasitesi belirlenecektir. Servise alınmadan önce personelin, velinin ve öğrencinin ateşi ölçülecek ateş, öksürük, solunum sıkıntısı gibi sorunu olanların servise binmesine izin verilmeyecektir. El antiseptiği servise bulundurulmalı ve veli ile personel maske takmalıdır. Son olarak ise 2 yaşından büyük çocukların mümkün olduğu sürece maske takması sağlanacaktır. Alınan bu önlemler gereğince ailelerin %55'inin temizliğe gereken önemi verdiğini söylemektedir. Servislerde uyulması gereken kurallar kolluk kuvvetleri tarafından sıkı bir şekilde denetlenmiştir.

Araştırmada dokuzuncu olarak “Ebeveynlere göre pandemi sürecinde uygulanan eğitim programlarının etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir?” sorusu incelenmiştir. Ailelerin %90'ı uygulanan eğitim programlarının eğitimin devam ettirilmesini sağladığını belirtirken,

ailelerin %10'u bireysel dersler sayesinde Covid-19 tehlikesinin en aza indirildiğini belirtmiştir. Uygulanan eğitim programlarının olumsuz yanları konusunda ise ailelerin %70'i uygulanan eğitim programının olumsuz bir yanının olmadığını belirtirken, ailelerin %20'sinin bilgilerin unutulduğunu, ailelerin %10'u ise grup derslerinin yapılamadığını belirtmiştir. Akbulut, Şahin ve Esen (2020) uzaktan eğitimde yayınlanan derslerin daha çok sağlıklı gelişim gösteren bireylere göre düzenlenmesinin, özel eğitim gereksinimli bireylerin bu eğitimlerden faydalanamamasına yol açtığını bildirmektedir. Fakat uzaktan eğitimle öğretmenlerin öğrencilerle bire bir yapmış oldukları derslerde, hazırlanan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarına göre hareket edilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli bireylerin gelişimlerinin yavaşlamaması ve beceri gelişimlerinin sağlanabilmesi için çeşitli hizmetler sunulmuştur. MEB tarafından özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırabilmek ve eğitimlerini destekleyebilmek Özel Eğitim Uygulamaları yayınlar, Özelim Eğitimdeyim mobil uygulaması geliştirilmiştir. Ayrıca Özel Çocuklarımızla Eğlenceli Etkinlikler kitabı yayınlanmıştır (MEB, 2020b). Yapılan bu çalışmalar birlikte uzaktan eğitim alan özel gereksinimli çocukların gelişimlerini desteklenmek istenmiştir. TRT EBA TV üzerinden özel gereksinimli bireyler için yayınlanan içerikler olsa da bunun yeterli olmadığı öne sürülmüştür. Yayınlar ile kitaplar, özel eğitim gereksinimli bireylerin yeterli düzeyde eğitim almasını sağlamada eksik kalmıştır. Pandemi boyunca bu bireylerin günlük rutinlerinin bozulduğu ve öğrenilen bazı becerileri unuttukları ifade edilmiştir (Karabulut, 2020). Nitekim yapılan bu araştırmada da ailelerin %20'si öğretilen bilgilerin unutulduğunu belirtmiştir. Elde edilen bu sonuç literatürle uyumludur. Azoulay ve Jones (2020) araştırmasında uzaktan eğitimde, yüz yüze eğitimde uygulanan öğrenme stratejilerinin etkisinin olmadığını belirlemiştir. Burgess ve Sievertsen (2020) eğitim kesintisinin olmasının, akademik başarıyı %6 oranında azalttığını belirlemiştir. Ayrıca öğrencilerin öğrendiği bilgileri unutma ya da azalma noktasında bir risk faktörü oluşmuştur. Covid-19 pandemi sürecinde de uzaktan eğitime geçildiğinde yine dezavantajlı gruptaki öğrencilerin uzaktan eğitime erişimi sağlayacak imkanlara sahip olamamalarından dolayı eğitim imkanından iyi düzeyde yararlanamadığı ifade edilmektedir (Azzi-Huck ve Shmis, 2020). Iivari, Sharma ve Ventä-Olkkonen (2020) uzaktan eğitimde kullanılmak zorunda olan teknoloji bilgisinin her aile de eşit düzeyde olmamasından dolayı, bilgi düzeyi düşük ailelerin çocuklarında eğitimin istenilen nitelikte olmadığı ifade edilmiştir. Eğitimde dijital teknolojinin kullanılmasında öğretmenler ve öğrenciler arasında ciddi farkların oluşu, dijital teknolojinin etkin kullanılmaması ve her öğrenciye yarar sağlayamaması eğitim üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır (European Training Foundation, 2020). Ülkemizde uzaktan eğitime erişimde

zorluk yaşıyan öğrenciler için zorlu bir süreç başlamıştır (Pınar ve Dönel Akgül, 2020). Özel gereksinimli bireylerin, pandemi süresince okullarından ve yüz yüze eğitimden uzak kalmasının ciddi öğrenme kayıplarına yol açabileceği bildirilmektedir (Karip, 2020; Elçi ve Nuri 2022). Yapılan bu araştırmada ailelerin %10'unun özel gereksinimli çocuklarında bilgilerin unutulduğu ifade edilmiştir. Literatür taramasında bahsedildiği gibi uzaktan erişimde sorunların olması, yüz yüze eğitim yapılamaması, grup derslerinden uzak kalınması ve fiziksel temasın olmaması gibi etkenlerin çocuklarda bilgilerin unutulmasına yol açtığı söylenebilir. Sağlık Bakanlığı'nın (2020) aldığı karar kapsamında sınıf içerisinde öğrenci sayılarının en aza indirilmesi istenmiştir. Bu nedenle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde grup derslerine ara verilmiş, bireysel dersler üzerinden eğitim devam etmiştir. Kurum yöneticileri ve öğretmenlerin, ailelere bu konuda sağlıklı bilgi vermesiyle ailelerin bu noktada herhangi bir beklentisinin olmasının önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada onuncu olarak “ebeveynlere göre pandemi sürecinde çocuklarının eğitiminin daha verimli geçmesine yönelik önerilerine ilişkin görüşleri nelerdir? sorusu incelenmiştir. Ailelerin %30'u rehberlik çalışmalarına ağırlık verilmesini istemektedir. Rehberlik çalışmalarının artırılması gerektiği önerisinde bulunan aileler aile eğitimleri, sosyal etkileşim, kaygı ve stres azaltma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ailelerin %25'i yapılan uygulamaların verimli olduğunu belirtmiştir. Ailelerin %20'si iletişim halinde olunmasını istemektedir. İletişim halinde olunması alt teması aileler kurum içerisinde etkileşimin üst düzeyde olması, veli ile öğretmenin sürekli iletişim halinde olması, çocukların durumu hakkında sürekli bilgilendirme yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. Ailelerin %15'i öğretmen değişimi konusunda farklı önerilerde bulunmuştur. İki ebeveyn öğretmen değişiminin çok fazla olduğunu belirtirken, bir ebeveyn ise sürekli öğretmen değişiminin olması gerektiğini ifade etmiştir. Ailelerin %10'u ders saatinin artırılması gerektiğini, ders saatlerinin yetersiz olduğunu, ders saatleri artırılarak çocukların gelişiminin daha iyi sağlanabileceğini belirtmiştir. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların aileleriyle yapılan araştırmada, ailelerin beklentileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda aileler, özel eğitim alınan kurumdaki personelin alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşması, kurumun kişisel gelişimi destekleyici çalışmalar yürütmesini ve personel devamlılığının sağlanmasını istedikleri belirlenmiştir. Ayrıca gün boyu eğitimin devam etmesi, mesleki eğitim verilmesi ve ders saatlerinde değişikliğin olmaması yönünde beklentilerin olduğu saptanmıştır (Sağiroğlu, 2006). Yiğen (2008) araştırmasında özel eğitim kurumlarının çocuklardaki her gelişim alanına olumlu etki yapmasının istenildiğini ve çocukların sağlıklı gelişim gösterenlere kıyasla oluşan

farkın en aza indirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Öncül (2003) araştırmasında özel eğitim almayan çocukların anneleriyle yürüttüğü çalışmada özel eğitim faydalanması gereken bir çocuğunuz olsaydı, beklentileriniz ne olurdu sorusuna verilen cevaplarda çocuklara eğitim imkanı sunulması yönünde beklenti içerisinde olduklarını belirlemiştir. Yapılan araştırmalar ve açıklamalar incelendiğinde özel eğitim alan bireylerin ailelerinin, toplumsal yaşam becerilerinin kazanılması, toplum içerisinde yer edinebilmesi, öz bakımını bağımsız yerine getirebilmesi, özgüven sahibi olması ve başkalarına muhtaç olmadan kendi ayakları üzerinde durabilmesi yönünde beklenti içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %25'i uygulanan eğitimin verimli geçtiğini belirterek, literatürde bahsedilen gelişim alanlarında çocuklarında olumlu izlenim gördüğü söylenebilir. Ayrıca öğretmen değişiminin olmaması da literatürle uyumlu bir sonuçtur. Covid-19 pandemisinde özel gereksinimli bireylerin aileler tarafından normal yüz yüze eğitimin yapıldığı döneme kıyasla daha fazla desteklemesi gerektiğinden bu durum ebeveynlerin sorumluluklarını artırdığı gibi öğretmen rolüne bürünmeleri ebeveynlerin stres yaşamasına neden olmuştur (Karip, 2020). Bu nedenle aileler öğretmenlerle sürekli iletişim halinde olarak yaptıkları uygulamaların doğruluğunu öğrenmek isteyerek, çocuklarının gelişimlerinin takip edilmesini arzulamaktadır. Elçi ve Nuri (2022) yapmış oldukları çalışmada bu düşünceleri destekler niteliktedir. Yapılan araştırmada ebeveynlerin %20'sinin sürekli iletişim halinde olma beklentisi bahsedilen durumdan kaynaklanabilir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin ders saatleri ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmekte ve yine Bakanlık tarafından değiştirilebilmektedir. Fakat ailelerin ders saatinin artırılmasını istemesi (ebeveynlerin %10'u) uzaktan eğitim sürecinde daha fazla öğretmen kontrolüne ihtiyaçları olduğunu gösterebilir.

ÖNERİLER

- Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları zorluklar ve bu zorlukları ortadan kaldırmak amacıyla çalıştaylar düzenlenebilir. Tespit edilen durumlar hakkında krize müdahale planları oluşturulabilir.
- Uzaktan eğitimde içerik hazırlama, ödevlendirme, etkinlikler oluşturma noktasında öğretmenlere eğitimler düzenlenebilir.
- Ailelerin uzaktan eğitim sürecinde aktif rol alabilmesi için eğitimler düzenlenebilir.
- Ailelerin uzaktan eğitimde yaşadığı stres ve kaygıyı azaltıcı, planlı-programlı çalışmalar yapılabilir.

- Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla sürdürdüğü uzaktan eğitimin verimliliğini artırmak için, sürekli veli ile iletişim halinde olması sağlanabilir.
- Uzaktan eğitimin fayda sağlayamayacağı motor becerileri çalışmalarında önlemler alınarak, yüz yüze eğitim gerçekleştirilebilir.
- Salgın sürecini iyi yönetebilmek, öğrencilerin ve ailelerinin stres, kaygı ve depresyon belirtilerini en aza indirebilmek için özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi psikologları tarafından düzenli aile görüşmeleri gerçekleştirilebilir.
- Ailelerin beklentilerinin tespit edilerek, bu beklentilere cevap verecek biçimde özel gereksinimli çocukların eğitim programlarında değişikliğe gidilebilir.
- Özel gereksinimli çocukların düzenli takibi yapılarak, bilgi ve beceri seviyelerindeki değişim kontrol edilebilir.
- Uzaktan erişimde zorluk yaşayan ve yeterli teknolojik alt yapıya sahip olmayanlar için özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, uzaktan eğitim sınıfları oluşturularak, öğrencilerin bu sınıflarda gerekli hijyen ve mesafe kurallarına uygun biçimde derse katılımı sağlanabilir.

Kaynakça

- Akbulut, M., Sahin, U. ve Esen, A.C. (2020). More than a Virus: How COVID 19 Infected Education in Turkey?. *Journal of Social Science Education*, 19, 30-42.
- Akçay, E. ve Başgöl, Ş.S. (2020). Pandemi ve özel gereksinimi olan/risk altındaki çocuklar. E.S. Ercan, Ç. Yektaş, A.E. Tufan ve Ö. Bilaç (Ed.), *COVID-19 pandemisi ve çocuk ve ergen ruh sağlığı* içinde (55-61 ss.). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Azoulay, P., ve Jones, B. (2020). Beat COVID-19 through innovation. *Science*, 368(6491), 553-553.
- Azzi-Huck, K. ve Shmis, T. (2020). Managing the impact of COVID-19 on education systems around the world: How countries are preparing, coping, and planning for recovery. Blog March 18. Available at: <https://blogs.worldbank.org/education/managing-impact-covid-19-education-systems-around-world-how-countries-are-preparing> (accessed April 19 2020).
- Balcı, A. (2020). COVID-19 özelinde salgınların eğitime etkileri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(3), 75-85.

- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *AUAd*, 6(3),112–142.
- Budak, F., ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Burgess, S., ve Sievertsen, H. H. (2020). Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education. *CEPR Policy Portal*. Erişim adresi <https://voxeu.org/article/impact-covid-19-education>.
- Cooper, H., ve Heron, T. Heward (1987). *Applied Behavior Analysis*. Columbus, Ohio: Prentice-Hall.
- Çetin, Ş. ve Ercan, T. (2021). Otizme sahip ergen öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimlerinin ebeveyn aracılığı ile incelenmesi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 105-121.
- Çuhacı, E. E., & Nuri, C. (2022). Examination of the Perceptions of Families with Special Needs Children towards Teachers, School Communication, and Cooperation. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 12(2), 473-496.
- Dalton, L., Rapa, E., Ziebland, S., Rochat, T., Kelly, B., Hanington, L. ... Stein, A. (2019). Communication with children and adolescents about the diagnosis of a life-threatening condition in their parent. *The Lancet*, 393(10176), 1164-1176.
- Demirel, S. (2005). Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde aile eğitiminin önemi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 61–74.
- Elçi, D., ve Nuri, C. (2022). Özel eğitim öğretmenlerinin Covid-19 sürecinde özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik yaşadıkları problemler (KKTC Örneği). *International Journal of Su-Ay Development Association (IJOSDA)*, 1(2), 70-95.
- European Training Foundation (ETF) (2020). Coping with COVID-19: Mapping education and training responses to the health crisis in ETF partner countries. Torino, Italy: ETF Publishing.
- Fetters, M. D., Curry, L. A., ve Creswell, J. W. (2013). Achieving integration in mixed methods designs-principles and practices. *Health services research*, 48(6pt2), 2134-2156.
- Fronapfel, B. H., ve Demchak, M. (2020). School's Out for COVID-19: 50 ways BCBA trainees in special education settings can accrue independent fieldwork experience hours during the pandemic. *Behav Anal Pract.*, 13(2), 312–320.<https://doi.org/10.31234/osf.io/cr3uv>

- Göç, S. (2016). *IPAD yoluyla sunulan etkinlik çizelgelerinin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda bağımsız ödev yapma becerileri üzerindeki etkisi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Iivari, N., Sharma, S., ve Ventä-Olkkonen, L. (2020). Digital transformation of everyday life— How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information management research should care?. *International Journal of Information Management*, 55, 102183.
- Imran, N., Zeshan, M. ve Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children ve adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pak J med Sci*.36(4), 67-72.
- International Disability Alliance. (2020). *Covid-19 and the disability movement*. Erişim adresi <http://www.internationaldisabilityalliance.org/content/covid-19-and-disability-movement>
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., ve Jiao, F. Y. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the Covid-19 epidemic. *J Pediatr*, 221, 264-266.
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel tasarım dersi örneği. *Medeniyet Sanat- İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1), 44-56.
- Karabulut, M. (2020). Corona salgını özel eğitime muhtaç çocukları nasıl etkiledi?. Erişim adresi <https://www.amerikaninsesi.com/a/corona-salgini-korona-ozel-egitim-engelli-cocuk-okul-nasil-etkiledi/5412912.html>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karip, E. (2020). *COVID-19: Okulların kapatılması ve sonrası*. Erişim adresi <https://tedmem.org/vurus/covid-19-okullarin-kapatilmasi-ve-sonrasi>
- Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *The Lancet Child ve Adolescent Health*, 4(6), 421. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30109-7](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30109-7).
- Livari, N., Sharma, S., ve Venta-Olkkonen, L. (2020). Digital transformation of everyday life: How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information management research should care?, *International Journal of Information Management*. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102183>.
- Lord, C., McGee, J. P., ve National Research Council. (2001). Committee on educational interventions for children with autism. *Educating children with Autism*.
- Meier, S. M., Petersen, L., Schendel, D. E., Mattheisen, M., Mortensen, P. B., Mors, O. (2015). Obsessive-compulsive disorder and autism spectrum disorders: longitudinal and offspring risk. *PLoS One*, 10(11). doi: 10.1371/journal.pone.0141703

- Merriam, S. B. (2018). Adult learning theory: Evolution and future directions. In *Contemporary theories of learning* (pp. 83-96). Routledge.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Özel çocuklarımızla eğlenceli etkinlikler takvimi*. Erişim adresi <https://orgm.meb.gov.tr/www/oceet-ozel-cocuklarımızla-eglenceli-etkinlikler-takvimi/icerik/1307>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2020b). *Özelim Eğitimdeyim" mobil uygulaması, OECD tarafından tüm dünyaya örnek gösterildi*. Erişim adresi <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozelim-egitimdeyim-mobil-uygulamasi-oecd-tarafindan-tum-dunyaya-ornek-gosterildi/icerik/1494>
- Onyema, E. M., Eucheria, N. C., Obafemi, F. A., Sen, S., Atonye, F. G., Sharma, A., ve Alsayed, A. O. (2020). Impact of Coronavirus pandemic on education. *Journal of Education and Practice*, 11(13), 108-121.
- Öncül, N. (2003). *Kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okuluna devam eden zihnin özürlü öğrencinin bulunduğu sınıfta normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Pınar, M. A. ve Dönel Akgül, G. (2020). The opinions of secondary school students about giving science courses with distance education during the Covid-19 pandemic. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 10(2), 461-486.
- Saavedra, J. (2020). *Educational challenges and opportunities of the Coronavirus (COVID-19) pandemic*. Erişim adresi <https://blogs.worldbank.org/education/educational-challenges-and-opportunities-covid-19-pandemic>.
- Sağiroğlu, N. (2006). *Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri*. (Yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Stenhoff, D.M., Pennington, R.C. ve Tapp, M.C. (2020). Distance education support for students with autism spectrum disorder and complex needs during COVID-19 and school closures. *Rural Special Education Quarterly*, 39(4), 211-219. doi:10.1177/8756870520959658.
- Şenol, F.B. ve Can Yaşar, M. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde öğretmen ve ebeveyn gözünden özel eğitim. *Millî Eğitim*, 49(1), 439-458.
- Şimşek, H., ve Yıldırım, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). *COVID-19 salgın yönetimi ve çalışma rehberi*. Ankara: Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması.

Tufan, Z. K., ve Kayaaslan, B. (2020). Crushing the curve, the role of national and international institutions and policy makersin COVID-19 pandemic. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(9), 495-508.

World Health Organization (2020). *Disability considerations during the Covid-19 outbreak*. <https://www.who.int/publications-detail/disability-considerations-during-the-covid-19-outbreak>

Yiğen, S. (2008). *Çocuğu ilköğretim kademesinde kaynaştırma uygulamalarına devam eden anne-babaların kaynaştırmaya ilişkin görüş ve beklentileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Creative Commons licensing terms

Authors will retain the copyright of their published articles agreeing that a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) terms will be applied to their work. Under the terms of this license, no permission is required from the author(s) or publisher for members of the community to copy, distribute, transmit or adapt the article content, providing a proper, prominent and unambiguous attribution to the authors in a manner that makes clear that the materials are being reused under permission of a Creative Commons License. Views, opinions and conclusions expressed in this research article are views, opinions and conclusions of the author(s). Atlas Publication and Turkish Special Education Journal:International Research shall not be responsible or answerable for any loss, damage or liability caused in relation to/arising out of conflict of interests, copyright violations and inappropriate or inaccurate use of any kind content related or integrated on the research work. All the published works are meeting the Atlas Publishing requirements and can be freely accessed, shared, modified, distributed and used in educational, commercial and non- commercial purposes under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).